

Magyar–német (TKA–DAAD) kutatócsere projekt Záró beszámoló

A projekt adatai:

Nyilvántartási szám: 275105

Projektcím: Az algoritmus–társadalom emberi jogi kérdései

Magyar projektvezető neve: dr. Polyák Gábor PhD, habil.

Magyar intézmény neve: Pécsi Tudományegyetem (BTK és SZKK)

Német projektvezető neve: Prof. Dr. Bernd Holznagel

Német intézmény neve: Westfälische Wilhelms–Universität (ITM)

Támogatási időszak: 2018–2019

A. A projektidőszakban elvégzett munka összefoglalása

A projektidőszakban elvégzett munka három nagy csoportba osztható: egyrészt a magyar kutatók Német– és a német kutatók Magyarországon végzett kutatómunkája, másrészt az ezek eredményeként elkészült publikációk, harmadrészt pedig a tudományos tapasztalatcsere a kutatások eredményét és publikációkat bemutató megtartott közös német–magyar workshopok, illetve a Magyar Tudományos Akadémia Társadalomtudományi Kutatóközpont Jogtudományi Intézetében megtartott szimpózium formájában.

A projekt kétéves időtartama alatt mind a magyar, mind a német fél részéről három–három kutató utazott a másik félhez: egy–egy egyetemi oktató és két–két PhD–hallgató kutató. A magyar fél részéről Polyák Gábor, valamint Specht Hedvig és Pataki Gábor utazott Münsterbe, hogy ott kutasson, a német fél részéről Prof. Bernd Holznagel, valamint Christopher Pape és Maximilian Hemmert–Halswick utazott Magyarországra.

A projektidőszak során mind a magyar, mind a német fél az esetlegesen csak nála elérhető szakirodalommal segítette a partner felet: ezeket is felhasználva készültek el és jelentek meg az a C.5. pontban nevesített publikációk.

A projektidőszak alatt két workshopot is szerveztünk Pécsen, az elsőt 2018. szeptember 19–én, a másodikat 2019. június 12–én, míg Prof. Holznagel 2019. június 13–án a nemkívánt tartalmak blokkolásának németországi szabályozásáról tartott angol nyelven egy másfél órás előadást az MTA TK JTI–ben, ezek eredményeit a B pontban részletezzük.

A projektet megelőző vállalásaink alapján minden témakörben tudományos szinten értékelhető lépést tett előre mindkét fél, amelynek eredménye a workshopokban és a szimpóziumban, valamint a publikációkban valósult meg.

Nemkívánt tartalmak blokkolása (gyűlöletbeszéd)

Bernd Holznagel és Maximilian Hemmert–Halswick közös publikációja *Bekämpfung der digitalen Gewalt und Hassdelikte durch das NetzDG („Facebook–Gesetz“)* [A digitális erőszak és a gyűlöletbűncselekmények elleni küzdelem a NetzDG–vel (a „Facebook–törvény”)] a projekt kezdetét megelőzően, 2017–ben jelent meg a *Bonner Rechtjournal* különszámában. Ennek a publikációnak a folytatása, a NetzDG által elért eredmények vizsgálata és azok bemutatása, valamint az Európai Unió (illetve Magyarország) által történő hasznosíthatósága a jelenleg folyó kutatás egyik pillére. Maximilian Hemmert–Halswick a szeptemberi workshopon mutatta be a kutatás jelenlegi eredményeit.

Polyák Gábor a Facebookon elkövetett jogsértésekért való felelősség című publikációja már jelen projekt során történt alapján készülhetett el, amely az online térben (a dolgozat tekintetében a Facebookon) megjelenő nemkívánt tartalmakkal szembeni jogi védekezés aspektusait járja körbe. Szintén már a projekt keretében publikált Bernd Holznagel „Phänomen Fake News– Was ist zu tun?” [Az álhír–jelenség: mit tehetünk?], amely a német gyakorlatot vizsgálta az álhírekből fakadó alapjogsértések nemkívánt eredményei elleni védekezésre összpontosítva. Ugyanezen témakörre koncentrálna a magyar fél oldaláról a magyar szemszögből vizsgálva a kérdést Polyák Gábor másik ide kapcsolódó publikációjában („*Szabad–e hazudni? Közpolitikai eszközök az álhírek és a dezinformáció visszaszorítására*”).

Az algoritmusok és az adatvédelem kölcsönhatása

Pataki Gábor elsősorban az adatvédelmi kérdésekben kutatott a projekt során, a németországi kutatása során hasznos információkat gyűjtött, amelyeket mind a négy publikációjában felhasznált.

Egyrészt a személyes adatok értékelésével kapcsolatosan, amely kimutathatóan nem kapott elég hangsúlyos értékelést az Európai Bizottságnál sem a Facebook–WhatsApp fúzió során, sem a Google Shopping (akkor rekordot jelentő versenyjogi bírságot eredményező) erőfölénnyel való visszaélését vizsgáló bizottsági vizsgálatban, másrészt pedig kifejezetten az algoritmusok működését tekintve a profilozás szabályozottságával kapcsolatosan.

A szűrőbuborékok hatása a véleményszabadságra

Polyák Gábor münsteri kutatása alapján íródott angol nyelvű írása (*From the Scarcity of Broadcast Frequencies to the Filter Bubble*), amelyben arra a következtetésre jutott, hogy a szűrőbuborék–hatás velünk marad a távoli jövőben is, hiszen valós feltételezésnek tűnik, hogy az internetes forgalomirányítók továbbra is kulcsszerepet töltenek be mindenfajta információfogyasztásban, ám felhívja a figyelmet arra, hogy a technikai fejlődés és az üzleti modellek megváltoztatása további szabályozási kérdéseket vet fel.

Másik írásában „*Szabad–e hazudni? Közpolitikai eszközök az álhírek és a dezinformáció visszaszorítására*” címmel Polyák Gábor a fogalomhasználat pontosságát és fontosságát is hangsúlyozta, miszerint az Európai Unió szakértői csoportja az álhír megnevezés helyett a

dezinformáció kifejezés használatát javasolja, tekintettel arra, hogy a jelenség komplexebb a valótlan közlések terjesztésénél, valamint arra, hogy az „álhír” kifejezést politikai szereplők a velük szemben kritikus médiumokra kezdték el használni. A dezinformáció a szakértői elemzés szerint „a valótlan, pontatlan vagy félrevezető információk minden formája, amelyeket a közügyek szándékos rombolása vagy profitszerzés céljából alakítanak ki, hoznak nyilvánosságra és népszerűsítenek”. Márpedig mind a német, mind a magyar, mind az összuniós alkotmányos értékek védelme megkívánja a fellépést a dezinformációval szemben.

A dinamikus árazás, mint az egyenlő bánásmód követelményének megsértése

Pataki Gábor kutatása során mind a Facebook, mind a Google szabályzatait és gyakorlatát megvizsgálva arra a következtetésre jutott, hogy az internetes forgalomirányítók, avagy közvetítők joggyakorlata főszabály szerint bár megfelel az európai uniós szabályozásnak, ám az algoritmusok működése során a profilozás olyan alapjogi jogkorlátozó veszélyeket rejt magában, amelyre az összeurópai és tagállami válaszok még nem születtek meg. Ezen anomáliák feloldására fogalmazott meg negyedik, összegző tanulmányában (*Az online személyiségprofilok jelentősége – régi és új kihívások*) lehetséges szabályozási megoldásokat. Tekintettel arra, hogy a dinamikus árazás az algoritmusok és az adatvédelem összefüggésére épül, kijelenthető, hogy a személyes adatok és az algoritmusok eredményeként valósul meg a gazdasági (vagy vélemény-)diszkrimináció.

B. A közös projekt eredményei

A projektben mindkét fél lehetőséget biztosított a másik számára, hogy tudományos anyag- és adatbázisát felhasználván szélesebb perspektívából kutathassa a saját szemszögéből a területet. Ez azonban azt is jelenti, hogy a kutatócserék alkalmával bár igyekszünk együtt dolgozni és egymás kutatását ötletekkel, észrevételekkel segíteni, a kutatás elsődlegesen mégis önálló munkát feltételezett. Annak okán azonban, hogy a projekt ne váljon több, párhuzamosan futó kutatássá, hanem mégis egységet képezzen, folyamatosan együttműködtünk.

Nagyon hasznosnak bizonyultak az egyik fél valamely kutatójának másik félnél való tartózkodása során megvalósuló „egy kávé melletti beszélgetések”, amelyek bár informálisak és ekként dokumentálatlanok, de a közös gondolkodás, a projekt előmenetele és a szakmai eszmecsere szempontjából kiemelten hasznosnak bizonyultak. Ezek a „kávézások” azt is mutatják, hogy nem egyedi szigeteket alkottak a magyar és a német kutatók a másik félnél, hanem mindkét fél bevonta a napi munkába a nála kutató partnerét.

Emellett természetesen a formális együttműködést is keretek közé tereltük: a német fél mindkétszeri látogatására egy-egy workshopot szerveztünk, ahol egy egész napos előadás- és kerekasztalbeszélgetés-sorozat során vettük végig, hogy melyik fél hol tart aktuálisan a kutatásában.

Valamint nem tartottuk a projektet csak és kizárólag a négy fal között, hanem lehetőséget biztosítottunk magyar kollégáinknak is, hogy első kézből ismerhessék meg a témát kutató egyik legnagyobb német szaktekintély, Prof. Holznagel előadásában a német gyűlöletbeszéd-szabályozást. Az MTA TK JTI-vel együttműködve 2019. június 13-án a projekt keretében Magyarországon tartózkodó professzor angol nyelvű előadást tartott a témáról, amelyet mintegy

50 érdeklődő hallgatott meg a helyszínen. Az előadását követően kötetlen beszélgetésre is lehetőség nyílt, amely eredményeként nem csak a projektben részes, hanem a jelenlévő kutatók is négy-hatszemközti kérdéseket intézhettek Prof. Holznagelhez, sőt, egy ízben egy olyan kapcsolatfelvétel is történt, amelynek eredményeként egy magyar kutató előtt lehetőség nyílt egy németországi konferencián történő részvételre. Kijelenthetjük tehát, hogy a projekt eredményeként egyrésztől megvalósult egy páratlan, Magyarországon igen ritka (tekintettel arra, hogy Prof. Holznagel ritkán ad elő Magyarországon) a nagysikerű előadás, valamint a projekt illetően közvetve több magyarországi kutató munkáját is segítette.

2018. szeptember 19-én ezért Pécssett a kutatásban részt vevő kutatók közül négyen, valamint a magyar projektvezetőjének részvételével négy nagy témát járt körül kutatócsoportunk. A munkanyelv a német volt.

A nap a Münsterből érkezett Christopher Pape előadásával kezdődött, aki a német Alkotmánybíróság tévé- és rádiódíjöntésének (Rundfunkbeitrag) háttéréről és az online térre gyakorolt várható hatásairól beszélt. Az előadásának alapján egyértelműen kijelenthető, hogy bár a kutatás szempontjából „offline” (lineáris) médiára gyakorolt hatást, ám az abból leszűrhető tanulságok jól mutatják, hogy milyen kihívásokkal küzd a jogalkotó az online média esetén.

Ezt követően Maximilian Hemmert-Halswick az Európai Unióban egyedülálló, ám sokat vitatott „Facebook-törvényről”, a NetzDG-ről beszélt. Mint hangsúlyozta, mind a gyűlöletbeszéd, mind az álhírek szempontjából mérföldkövet jelent a NetzDG, ám a gyakorlati megvalósítása több kívánni valót is hagy(ott) maga után.

Ezt követően a magyar fél két kutatója számolt be saját kutatási eredményéről: Pataki Gábor a személyes adatok értékéről szóló kutatását tárta hallgatósága elé. Mint kitért rá, önmagában az algoritmusok nem értelmezhetőek (vagy legalábbis kutatásának jelenlegi fázisában ezen a véleményen van), mert az algoritmus valamilyen további cél elérésben segíti az algoritmus alkalmazóját. Ilyen cél lehet az ellenkező vélemény felhasználótól történő távoltartása („filter bubble”), de konkrét marketingcél is, azaz a felhasználó profilozása az algoritmus segítségével és fogyasztóvá tétele.

A workshop utolsó előadója a – többiekkel ellentétben – nem jogász végzettségű, hanem pedagógus és médiaszakértő végzettségű Specht Hedvig volt, aki kutatását eddig Magyarországon végezte, ő a projekt második évében utazik ki anyaggyűjtés és publikációkészítési céllal Münsterbe. Ő a médiafogyasztók, elsősorban az iskolás korosztály médiakompetenciájáról és az álhírekkel szembeni immunitásáról beszélt.

2019. június 12-én szintén Pécssett a kutatásban részt vevő kutatók közül négyen (köztük projekt a magyar és német vezetőjének részvételével) két nagy témát járt körül kutatócsoportunk. A munkanyelv a német volt.

Pataki Gábor az online személyiségprofil jelentőségéről szóló előadásában a projekt (akkor másfél éve) alatt gyűjtött eredményeit mutatta be külön kiemelve az egyedi felhasználók magánszférájára és ezáltal alapjogaikra kiható esetleges jelentősen jogkorlátozó magatartási gyakorlatokat.

Specht Hedvig a nemkívánt tartalmakkal, valamint a szűrőbuborékokkal kapcsolatos kutatását tárta a jelenlévők elé, amelyben a 2018-as workshopon elhangzottakat egészítette ki újabb kutatási eredményeivel.

A workshopon mind a két fél projektvezetője hasznos tanácsokkal és észrevételekkel segítette a fiatal kutatók munkáját, amely ekként a készülő és utóbb elkészülő publikációkban is testet öltött.

A projekt legfőbb eredményeként – természetesen a publikációkon túl– a két workshop és a budapesti előadás emelhető ki legjelentősebb eredményként, lévén a kutatók egymás témáját mélyebben megismerhették, ötletekkel, gondolatokkal segítették a továbbhaladást. Minden résztvevő határozottan hasznosnak értékelte a mindkét workshopot.

C. Az együttműködés további szempontjai

1. Mennyiben alapulnak a projekt elért eredményei a német–magyar együttműködésen?

Maximálisan. A német partner által biztosított tudományos anyag- és adatbázis hiányában jóval kevesebb gondolat, megfogalmazott és esetenként már meg is válaszolt kérdés kerülhetett volna már napvilágra. Bár a projekt egészében az együttműködés – éppen a projekt ciklikussága miatt – sajnos időszakos volt, de az egymásnál töltött időszakok mindkét fél részéről kifejezetten hasznosak. A német fél részéről a magyar narratíva megismerése, a magyar megoldásokba való betekintés hasznos, a magyar fél részéről pedig ezen túl a jóval nagyobb adatbázis használata segíti nagyban a projektet.

2. Hogyan befolyásolta a támogatás a projekt előmenetelét?

A támogatás lehetővé tette, hogy az utazás és a partnerországban töltött időszak elsősorban szállásköltségei ne jelentsenek anyagi nehézséget az utazók számára. Mivel egy külföldi kutatás finansziális oldalán a leginkább ez a két költségelem merül fel, így ezek megoldottsága biztos anyagi háttérrel biztosított a kutatók számára. Mivel a kutatók önerőből nehezen vagy jóval nehezebben tudnák előteremteni a kiutazási és a szállásköltséget, így nagyban segítette a Tempus Közalapítvány által nyújtott útiköltségtérítés, valamint a DAAD által biztosított napidíj a kutatók nyugodt kutatását – ezen felül további kiadásokkal közvetlenül a projekttel összefüggésben nem kellett és nem kell számolni.

3. Hogyan csatlakozott a második évi munka az első év eredményeihez?

A pályázat megírásakor irányvonalakat fogalmaztunk meg mind a német, mind a magyar fél részéről, olyan horizontális vagy vertikális területeket célkeresztbe fogva, amelyek egyértelműen érdekesek arra, hogy mélyebb kutatásokat végezzünk rajtuk. Az első éves kutatási eredmények pontosították és szűkítették a projekt fő irányvonalait, míg a második év kutatása az első évben gyűjtött eredményekre épült. A 2018. szeptemberi workshopon elhangzott előadások és az ott megismert kutatási eredmények mutattak irányt a második év kutatására. Az első év közben tervezett publikációk ezért részben meg is valósultak, részben – éppen a folyamatos kutatási együttműködés hatására – a tervezettektől eltérően kicsit más címen és esetleg tartammal, de mindenképpen az első év eredményeinek hála valósult meg.

4. Milyen szempontból volt jelentős a projekt a fiatal kutatók tapasztalatszerzése, szakmai fejlődése szempontjából?

Talán nem túlzás kijelenteni, hogy minden szempontból. Kiemelendő, hogy a német fél részéről Magyarországra utazó mindkét PhD-hallgató a projekt időszakon belül fejezte be doktori disszertációját, sőt, Christopher Pape a projektidőszak során szerezte meg tudományos fokozatát. Maximilian Hemmert–Halswick esetében a fokozatszerzés a 2020-as évben várható. Bár a

fokozatszerzésük szempontjából csak közvetetten, de mindkettejük esetében hatással volt a közös munka és kutatás, amelyet be tudtak építeni a munkájukba.

A magyar fél részéről Pataki Gábor már doktori iskolai abszolutóriummal rendelkezik, készülõ disszertációjában pedig jelentõs egységet képez azon rész, amely a projekt során végzett kutatására alapozódik. Specht Hedvig esetében pedig az abszolutórium megszerzéséhez vezetõ úton jelentett a projekt segítséget.

5. Sorolja fel azokat a hazai vagy külföldi tudományos közleményeket és publikációkat, amelyek az együttmûködés eredményeként jelentek meg!

- *Holznagel, Bernd: „Phänomen Fake News– Was ist zu tun?“, MMR Jubiläumsheft 2018, 18–22.*
- *Holznagel, Bernd, „Zukunftsfähigkeit der Regulierungskonzeption“, in. Bernd Holznagel (Hrsg.), 20 Jahre Verantwortung für Netze. Bestandsaufnahme und Perspektiven, 2018, 3–32.*
- *Polyák Gábor: A Facebook-on elkövetett jogsértésekért való felelõsség, in: Zséger Barbara (szerk.): Válogatás a Magyar Kriminológiai Társaság 2017–2018. évben tartott tudományos rendezvényein elhangzott előadásokból, Kriminológiai Közlemények 78. szám, 143–153.*
- *Polyák Gábor, Pataki Gábor: A személyes adatok értéke a Facebook-WhatsApp összefonódás versenyjogi értékelésében, PRO FUTURO – A JÖVŐ NEMZEDÉKEK JOGA 2018:(1) pp. 131–147. (2018)*
- *Szõke Gergely László, Pataki Gábor: Az online profilozás egyes szabályozási kérdései és a forgalomirányítók tájékoztatási gyakorlata, JURA 24:(1) pp. 399–410. (2018)*
- *Polyák Gábor: „Szabad-e hazudni? Közpolitikai eszközök az álhírek és a dezinformáció visszaszorítására“. In: Milyen média milyen társadalomnak? Quels medias, pour quelle société? Welche Medien für welche Gesellschaft? BUDAPEST : L'Harmattan Kiadó, (2018) pp. 91–105. , 15 p.*
- *Nagy Krisztina, Polyák Gábor: Az internetes forgalomirányító szolgáltatók működésének alapjogi vonatkozásai, JURA 24 : 1 pp. 88–99. , 12 p. (2018)*
- *Polyák Gábor: Ökonomische Bedeutung und rechtlicher Rahmen der staatlichen Werbung in der ungarischen Medienpolitik, OSTEUROPA–RECHT 65 : 1 pp. 51–66. , 16 p. (2019)*
- *Polyák Gábor: Nyüzsgő kávéház vagy zajos kocsmá?: A közösségi média és a nyilvánosság, In: Böhm, Gábor; Czeferner, Dóra; Fedeles, Tamás (szerk.) Pécsi Tudományegyetem Bölcsész Akadémia 3, Pécs, Magyarország : PTE BTK Kari Tudományos Diákköri Tanács, (2019) pp. 167–186. , 20 p.*

Megjelenés előtt álló tanulmányok:

- *Polyák Gábor – Pataki Gábor: Google Shopping: a 2017-es versenyjogi „gigabírság” elemzése, avagy milyen tanulságokkal szolgált a keresõmotorra kiszabott rekordbüntetés, In: PTE-OTKA tanulmánykötet (megjelenés: 2020. január)*
- *Pataki Gábor – Szõke Gergely László: Az online személyiségprofilok jelentõsége – régi és új kihívások, In: PTE-OTKA tanulmánykötet (megjelenés: 2020. január)*

6. Milyen akadályokat vagy problémákat érzékelt a projekt végrehajtása során?

Már az elsõ évet lezáró részbeszámolóban is hangsúlyoztuk, hogy egy többintézményes kutatás – fõleg, ha több országot is érint – minden esetben rengeteg buktató lehetőségét hordozza

magában, ám a két tanszék közötti, évekre visszanyúló jó kapcsolat azonban garantálta, hogy ezek a buktatók könnyen elkerülhetőek legyenek. Bár két év a tudományos kutatás szempontjából nem hosszú idő, ám egy-egy kutató életében ennyi idő alatt is sok minden történhet (új munkahely, új kutatási téma). Éppen ezért bár a projekt tervezésekor a legkörültekintőbben jártunk el a projektrésztvevők és az utazási időpontok kijelölésében, ezek óhatatlanul változtak. Szeretném azonban kiemelni, hogy mindkét fél (valamint a Tempus Közalapítvány és a DAAD is, köszönet érte!) is nagyon rugalmasan állt ezekhez a módosításokhoz. Kijelenthető, hogy a személycserék bár időnként nehezítették, de egyáltalán nem gátolták a projekt eredményes megvalósulását. Komoly akadályt vagy problémát a projekt során nem tapasztaltunk.

7. Mi a legjelentősebb szakmai eredmény, amit kiemelne a projektegységműködés kapcsán?

A legjelentősebb szakmai eredményként a fiatal kutatók kutatási vérkeringésbe történő becsatlakoztatását, a számukra nyújtott külföldi kutatási és tapasztalatszerzési lehetőséget kell a két év lezárultával kiemelni. A tudományos pálya sajnos egyre kevesebb fiatal számára nyújt valós perspektívát a versenyszféra által kínált lehetőségekkel szemben. Éppen ezért nem csak emberileg, de szakmailag is a legkiemelkedőbb eredmény az, hogy négy tehetséges, 30. életéve körül járó fiatal (két német és két magyar) kutató is olyan lehetőséghez jutott a projekt keretén belül, amely lendületet és motivációt jelentett számára. Négyük közül egy a fokozatot is megszerezte, hárman pedig kézzelfogható közelségbe kerültek hozzá a projektnek, így a nemzetközi együttműködésnek is köszönhetően.

8. Van-e olyan javaslat, amivel módosítaná a pályázati felhívás és végrehajtás szempontjait a jövőre nézve?

A projekt mind a magyar, mind a német fél maximális megelégedésére szolgált, így mindannyiunk nevében mondhatom, hogy egy bármikor szívesen újra részt vennénk egy ugyanígy kiírt és lebonyolított pályázatban, így tehát ilyen észrevételt nem tudunk egyik oldalról sem megfogalmazni. Sőt, külön köszönet a Tempus Közalapítványnak, hogy bár személycsere (Csányi Zsófiától Elter Nikoletta vette át a kapcsolattartást) történt a projekt során, ez semmilyen fennakadást nem jelentett a kétéves együttműködésben. A projekt megvalósításához minden olyan támogatást megkaptunk, amely az eredményes végrehajtáshoz szükségeltetett.

Pécs, 2019. december 4.

dr. Polyák Gábor